

Верховний
Суд

Особливості розгляду та вирішення спорів, які виникають із кредитних правовідносин

Юрій ЧУМАК

суддя Касаційного господарського суду у складі Верховного
Суду, кандидат юридичних наук

12 лютого 2024 року

Національна школа суддів України
підготовка для підтримання кваліфікації суддів
місцевих господарських судів

Підвідомчість спорів, пов'язаних із виконанням кредитних зобов'язань, третейським судам

Постанова ВП ВС від 12.12.2018 у справі № 755/13805/16-ц

Спори щодо виконання кредитних договорів, предметом яких є грошові кошти, виражені в іноземній валюті, можуть розглядатися третейськими судами.

Спори за договором про надання споживчого кредиту, що виникають як під час укладення, так і під час виконання такого договору, незважаючи на наявність третейського застереження, не можуть бути предметом третейського розгляду

Застосування норм процесуального права у спорах про стягнення заборгованості за кредитним договором

Постанова ОП КГС ВС від 16.10.2020 у справі № 910/12787/17

Звертаючись до суду з позовом про визнання недійсним договору (чи його окремих положень), стороною якого не є, позивач зобов'язаний довести (підтвердити) в установленому законом порядку, яким чином оспорюваний ним договір порушує (зачіпає) його права та законні інтереси, а суд, у свою чергу, – перевірити доводи та докази, якими позивач обґрунтовує такі свої вимоги, і залежно від встановленого вирішити питання про наявність чи відсутність підстав для правового захисту позивача. Відсутність порушеного або оспорюваного права позивача є підставою для ухвалення рішення про відмову в задоволенні позову, незалежно від інших встановлених судом обставин.

Наявність у кредитному договорі (стороною у якому позивач не є) положень про сплату позичальниками винагороди за користування кредитом не свідчить про безумовне порушення відповідними умовами цих кредитних договорів майнових прав позивача як особи, яка стала власником майна, переданого в іпотеку в забезпечення виконання зобов'язань за цими кредитними договорами

Юрисдикція спорів, пов'язаних із виконанням кредитних зобов'язань

Постанова ВП ВС від 13.03.2018 у справі № 415/2542/15-ц

Велика Палата Верховного Суду **відступила** від висновку Верховного Суду України, викладеного у постанові від 1 березня 2017 року у справі № 6-923цс16, щодо спорів за позовними вимогами юридичної особи – кредитора до юридичної особи – боржника, юридичних осіб-поручителів і фізичної особи – поручителя, які виникли з окремих договорів кредиту та поруки і не передбачали солідарної відповідальності поручителів між собою. Такі позовні вимоги до відповідачів можуть бути самостійними й окремими предметами позовів, пред'явлених залежно від суб'єктного складу сторін за правилами господарського чи цивільного судочинства.

Велика Палата Верховного Суду *визначила*, що спір за позовом кредитора – юридичної особи до боржника – юридичної особи та поручителів – фізичних осіб про стягнення кредитної заборгованості підлягає розгляду за правилами цивільного судочинства, якщо він поданий до 15 грудня 2017 року. При цьому надалі для визначення юрисдикції пріоритетною є особа боржника (юридична чи фізична), оскільки вимоги, що впливають з поруки чи застави, є акцесорними.

Постанова ВП ВС від 02.10.2018 у справі № 910/1733/18

Постанова ВП ВС від 19.03.2019 у справі № 904/2530/18

Спир між кредитором-юридичною особою та фізичною особою-поручителем за договором поруки про стягнення заборгованості за кредитним договором, укладеним із юридичною особою, підлягає розгляду в порядку господарського судочинства з 15 грудня 2017 року за основним договором

Стягнення заборгованості за кредитним договором

Розрахунок розміру заборгованості за кредитним договором

Стягнення заборгованості за кредитним договором в іноземній валюті

Недійсність кредитних договорів

Застосування позовної давності у спорах про стягнення заборгованості за кредитним договором

Постанова ВП ВС від 08.11.2023 у справі № 206/4841/20

Фізична особа у будь-якому статусі не наділена правом надавати фінансові послуги, зокрема за кредитним договором, оскільки такі надаються лише спеціалізованими установами, якими є банки, або інші установи, які мають право на здійснення фінансових операцій та внесені до реєстру фінансових установ. Відступлення права вимоги за кредитним договором на користь фізичної особи суперечить положенням частини третьої статті 512 та статті 1054 Цивільного кодексу України, оскільки для зобов'язань, які виникли на підставі кредитного договору, характерним є спеціальний суб'єкт, а саме кредитор - банк або інша фінансова установа.

У разі відступлення банком права вимоги за кредитним та іпотечним договорами фізичній особі, в результаті чого фізична особа зареєструвала право власності на предмет іпотеки – нерухоме майно і відступила на користь третьої особи, іпотекодавець як власник такого майна вправі звернутися з позовом про витребування такого майна від кінцевого набувача. Для витребування майна закон не вимагає визнавати недійсними договори про відступлення прав вимоги за кредитним та іпотечним договорами, визнавати незаконним та скасовувати рішення нотаріуса щодо реєстрації права власності за договором іпотеки, а також визнавати недійсним договір купівлі-продажу нерухомого майна кінцевому набувачеві.

Кінцевий набувач не позбавлений можливості відновити своє право, зокрема, пред'явивши вимогу до особи, в якій він придбав нерухоме майно, зокрема, про стягнення сплаченої вартості

Постанова ВП ВС від 08.08.2023 у справі № 910/19199/21

ВП ВС **відступила** від правового висновку КГС ВС щодо правових наслідків відступлення вимоги, яка припинилася, *визначивши*, що недійсність вимоги не зумовлює недійсність відповідного договору, за яким була передана така вимога, а має наслідком відповідальність первісного кредитора перед новим кредитором, врегульовану положеннями ЦК України. У таких випадках передання недійсної вимоги за правовою природою є невиконанням чи неналежним виконанням договору, за яким було відчужено недійсну вимогу.

Якщо первісний кредитор передає новому кредитуру вимогу, яка припинилася, новий кредитор на підставі частини першої статті 665 ЦК України вправі відмовитися від договору в односторонньому порядку і вимагати повернення грошових коштів

Постанова ВП ВС від 05.04.2023 у справі № 910/4518/16

ВП ВС **уточнила** власний правовий висновок щодо можливості нарахування процентів поза межами строку кредитування, *визначивши*, що в разі порушення виконання зобов'язання щодо повернення кредиту за період після прострочення виконання нараховуються не проценти за користування кредитом (стаття 1048 ЦК України), а проценти за порушення грошового зобов'язання (стаття 625 ЦК України) у розмірі, визначеному законом або договором.

Якщо умови кредитного договору передбачають можливість нарахування процентів поза межами строку кредитування, судам необхідно здійснити тлумачення умов відповідних договорів та дійти висновку, мали на увазі сторони встановлення нарахування процентів як міри відповідальності в певному розмірі за період після закінчення строку кредитування або після пред'явлення вимоги про дострокове погашення кредиту чи у відповідному розділі договору передбачили тільки проценти за правомірну поведінку позичальника (за «користування кредитом»). У разі сумніву слід застосовувати принцип *contra proferentem* (лат. «*verba chartarum fortius accipiuntur contra proferentem*», тобто «слова договору тлумачаться проти того, хто їх написав»)

Постанова ВП ВС від 04.07.2023 у справі № 2-1268/11

Строк, передбачений частиною четвертою статті 559 ЦК України, є преключивним, тобто його закінчення є підставою для припинення поруки, а отже і для відмови кредиторів в позові в разі звернення до суду. Цей строк не можна поновити, зупинити чи перервати. Суд зобов'язаний самостійно застосовувати положення про строк, передбачений вказаним приписом, на відміну від позовної давності, яку застосовує суд за заявою сторін.

Якщо поручитель поза межами строку помилково виконає вже фактично неіснуючий обов'язок, він може за своїм вибором вимагати повернення виконаного як безпідставно набутого кредитором

Постанова ВП ВС від 19.10.2022 у справі № 910/14224/20

Способами захисту інтересу особи в правовій визначеності при виконанні договірних зобов'язань можуть бути: 1) визнання права позивача; 2) визнання відсутнім (припиненим) обов'язку позивача; 3) визнання відсутнім (припиненим) права вимоги відповідача. Такі способи захисту будуть належними, лише якщо така невизначеність триває, ініційований кредитором спір про захист його прав суд не вирішив і відповідне провадження не було відкрите.

Визнання припиненими зобов'язань боржника перед кредитором за кредитним договором є ефективним способом захисту інтересу боржника в правовій визначеності, якщо боржник належним чином виконав зобов'язання за кредитним договором, зокрема і щодо використання отриманих кредитних коштів за встановленим цільовим призначенням, але кредитор не визнає такого виконання.

Постанова ВП ВС від 15.02.2022 у справі № 910/6175/19

За своєю правовою природою виплата Фондом гарантування вкладів фізичних осіб кредиторів банку, що за рішенням Національного банку України підлягає виведенню з ринку фінансових послуг, передбаченої законом суми як гарантованої державою частини депозитного вкладу кредитора є виконанням цим Фондом зобов'язань банку на користь його кредитора. Такі правовідносини регулюються положеннями частини першої статті 528 ЦК України. У разі скасування рішення НБУ щодо виведення банку з ринку як фінансової установи відшкодування сплачених коштів повинно відбуватися на підставі положень статті 1212 ЦК України.

Постанова ВП ВС від 13.07.2022 у справі № 363/1834/17

ВП ВС **відступила** від правового висновку КЦС ВС щодо нікчемності умов кредитного договору про плату за управління кредитом, *визначивши*, що умова договору про надання споживчого кредиту, укладеного до 13 січня 2006 року, стосовно встановлення додаткової плати (комісії) за обслуговування споживчого кредиту є оспорюваною. Таку умову суд може визнати недійсною, зокрема через невідповідність частині першій статті 203 ЦК України (пункту 6 частини першої статті 3, частині третій статті 509 ЦК України, частині першій статті 21 Закону України «Про захист прав споживачів» у редакції, чинній до 13 січня 2006 року, частині третій статті 55 Закону України «Про банки і банківську діяльність»).

Зобов'язання кредитора перерахувати заборгованість за договором (аналогічно, як і списати якусь її частину, якої стосується спір) – це належний спосіб захисту прав боржника, якщо він не має наміру сплачувати борг, бо не згоден із визначеним кредитором розміром, а кредитор на вимогу боржника суму заборгованості не перераховує та не звертається до суду за її стягненням.

Постанова ВП ВС від 19.05.2020 у справі № 361/7543/17

Велика Палата Верховного Суду **підтримала** правовий висновок Верховного Суду України щодо правової природи одночасного задоволення вимог про стягнення боргу за основним зобов'язанням зі зверненням стягнення на предмет іпотеки, *визначивши*, що звернення стягнення на предмет іпотеки не призводить до заміни основного зобов'язання на забезпечувальне, тому задоволення вимог за дійсним основним зобов'язанням одночасно зі зверненням стягнення на предмет іпотеки не зумовлює подвійного стягнення за основним зобов'язанням

У резолютивній частині судового рішення про стягнення заборгованості за основним зобов'язанням та звернення стягнення на предмет іпотеки слід вказувати, що звернення стягнення на предмет іпотеки відбувається в рахунок стягнення заборгованості за основним договором, а отже, таке звернення стягнення не є додатковим стягненням, яке могло б розумітися як подвійне.

Постанова ВП ВС від 03.07.2019 у справі № 342/180/17

Велика Палата Верховного Суду **відступила** від правового висновку Верховного Суду України, викладеного у постанові від 24 вересня 2014 року (провадження № 6-144цс14), щодо форми кредитного договору, *зазначивши*, що підписання анкети-заяви про приєднання до Умов та правил надання банківських послуг не може вважатися договором приєднання.

Постанова ВП ВС від 19.05.2020 у справі №

Велика Палата Верховного Суду **підтримала** правовий висновок Верховного Суду України щодо правової природи одночасного задоволення вимог про стягнення боргу за основним зобов'язанням зі зверненням стягнення на предмет іпотеки, *визначивши*, що звернення стягнення на предмет іпотеки не призводить до заміни основного зобов'язання на забезпечувальне, тому задоволення вимог за дійсним основним зобов'язанням одночасно зі зверненням стягнення на предмет іпотеки не зумовлює подвійного стягнення за основним зобов'язанням

У резолютивній частині судового рішення про стягнення заборгованості за основним зобов'язанням та звернення стягнення на предмет іпотеки слід вказувати, що звернення стягнення на предмет іпотеки відбувається в рахунок стягнення заборгованості за основним договором, а отже, таке звернення стягнення не є додатковим стягненням, яке могло б розумітися як подвійне.

—
Верховний
Суд

Дякую за увагу!